

JARI OJALA

Nokian pääkonttorin historia

Nokia on Martti Häikiön mukaan kansallinen selviytymistarina. Yhtymä on tämän vuoksi hänen mukaansa verrattavissa suomalaisen identiteetin rakentajana talvisotaan ja Kalevalaan. Vertaus on ehkäpä turhan korkealentoinen kotimaasta katsottuna, mutta kansainvälisesti nyky-Nokia tunnetaan laajemmin kuin talvisota tai Kalevala. Eri asia sitten on, kuinka suomalaisiksi Nokia mielletään tai edes tiedetään Suomen rajojen ulkopuolella.

■ Tuskin yksikään suomalainen historia-teos on viime vuosina saanut sellaista julkisuutta, kuin dosentti Martti Häikiön kolmiosainen, yhteensä lähes tuhatsivuinen Nokian historia.¹ Tuoreeltaan teoksen pohjalta esitetyssä televisiodokumentissa haastateltiin pääjohtaja Jorma Ollilaa, jonka lausunnot herättivät laajan keskustelun. Maan suurin päivälehti *Helsingin Sanomat* käsiteli teosta kahdella sivulla.²

Häikiön lähtökohtana on vastata kysymykseen, kuinka Nokiasta tuli maailmanluokan (elektroniikka)yritys. Näkökulmakseen hän on valinnut johtamisen ja omistajat. Vähemmän painoarvoa saavat muut yrityksen sisäiseen kehitykseen liittyvät tekijät, kuten henkilöstö ja teknologian kehittäminen.

Häikiö luettelee syiksi Nokian huikealle

menestykselle viimeisen kymmenen vuoden aikana kansainvälisen teleliikenteen dereguloinnin, digitalisoinnin ja GSM-tekniikan läpimurron. Näiden kaikkien osalta syyt menestykseen löytyvät teknologiasta ja yrityksen toimintaympäristössä tapahtuneista muutoksista, joihin Nokia on onnistunut reagoimaan ”etunojassa”; sillä oli ”oikeat” tuotteet ja palvelut oikeaan aikaan tarjolla. Johtamisen korostaminen muutoksen hallinnassa ja hyödyntämisessä on tietenkin paikallaan, mutta muita osatekijöitä ei sovi unohtaa. Häikiön mainitsemien tekijöiden lisäksi pitkällä aikavälillä menestyksen selitys on Nokian jatkuva halu ja kyky uudistua. Keskeistä oli yhtymän aktiivinen toiminta uusien markkinoiden luomisessa ja etenkin järjestelmien standardoinnissa, jolla muokattiin – ja muokataan yhä – pohjaa tulevaisuudelle.

Yhtymä ei jäänyt lepäämään, vaikka se oli saavuttanut markkinajohtajan aseman kotimaisessa ja eurooppalaisessa kilpailussa useilla tuotteilla 1980-luvulla. Nokia oli aikanaan Euroopan suurin televisioiden, tietokoneomistajien ja kumijalkineiden valmistaja, viidenneksi suurin kaapeleiden tuottaja ja pohjoismaiden suurin tietokoneiden valmistaja. Yhtiö oli mukana kansainvälisessä paperintuottajien allianssissa, joka

1. Martti Häikiö *Nokia Oyj:n historia 1–3. Osa 1: Fuusio. Yhdistymisen kautta suomalaisiksi monialayritykseksi 1865–1982*, Helsinki 2001 Edita. 334 s. Osa 2: *Sturm und Drang. Suurkaupoilla eurooppalaiseksi elektroniikkayritykseksi 1983–1991*, Helsinki 2001 Edita, 326 s. Osa 3: *Globalisaatio. Telekommunikaation maailmanvalloitus 1992–2000*, Helsinki 2001 Edita, 315 s.

2. Helsingin Sanomat 23.11.2001, B9 ja D3.

oli Euroopan suurin pehmopaperin valmistaja. Nokia oli jo 1980-luvulla Suomen suurin yksityinen teollisuusyritys. Ja Nokialla oli maailmanmarkkinajohtajuus matkapuhelimissa hetken aikaa jo 1980-luvulla, juuri ennen alan massamarkkinoiden syntyä.

Yrityshistorioiden ongelmana on pidetty sitä, että ne ovat paksuja, värikkäitä ja ulkoasultaan upeita teoksia, mutta niitä ei lue juuri kukaan.³ Häikiön Nokia historia välttää viimeksi mainitun ongelman. Luonnollisesti Nokia yrityksenä kiinnostaa suurta lukijakuntaa. Mutta teos vetää lukijansa puoleensa myös siksi, että Martti Häikiö ja kumi- ja kaapeliteollisuutta käsittelevät osiot laatinut filosofian tohtori Juhana Aunesluoma ovat kirjoittaneet vetävää ja mielenkiintoista tekstiä. Näiltä osin kariutuvat joskus esitetyt epäilyt tohtoreiden kyvystä kirjoittaa kiinnostavasti.

Tilaustyönä tehdyn yrityshistorian painoalastina on aina epäily tekstin tieteellisyydestä. Häikiön oma lähtökohta on tehdä tieteellisesti kestävä teos. Hän korostaa saaneensa käyttöönsä kaiken haluamansa aineiston, ja että on saanut tehdä työtä vapaasti. Tuloksena on empiirisesti ansiokas ja kriittisesti vahva kuvaus Nokian vaiheista tavalla, joka varmasti vastaa Häikiön käsitystä historiatieteestä.⁴ Ongelmaksi tieteellisuuden osalta muodostuvat valittu näkökulma, aiheen sitominen aikaisempaan tutkimuskenttään ja kirjoittajan paikoin läpitunkeva maailmankatsomuksellinen näkemys.

Tietoinen strategia ja omistamisen murros

Teossarjan ensimmäinen osa käsittelee hengästyttävällä nopeudella Nokian vaiheet aina 1980-luvun alkuun saakka. Pääpaino on 1960–80-luvun kehityksessä. Nokian varhaisvaiheiden suhteellisen pientä painoarvoa voi arvostella, mutta kokonaisuuden ja näkökulman kannalta Häikiön valinta on varsin perusteltu. Ensimmäinen osa kokoa monialaisen Nokian synnyn sekä päätoimialojen – metsä-, kumi- ja kaapeliteollisuuden kehityksen. Elektroniikkateollisuuden varhaisvaiheet selvitetään tarkasti, vaikka toimialan merkitys yhtiön kannalta oli vie-

lä alkuvaiheissaan vähäinen ja se koettiin yhtiön sisällä ”syöpäosastona”.

Häikiön kertomus paljastaa selkeän strategian Nokian kehitystyössä nykyisiin mitasuhteisiinsa. Myös Nokian entinen pääjohtaja Björn Westerlund on korostanut viimeaikaisissa haastatteluissaan, kuinka elektroniikka tuli mukaan yhtiön toimintaan 1960-luvulla tietoisena pyrkimyksenä integroida kaapelituotantoa tuotantoketjussa eteenpäin koneisiin ja laitteisiin. Toki tarvittiin myös teknistä osaamista, johtamista, raakaa työtä, ulkoisen toimintaympäristön muutoksia ja silkkaa onneakin, ennen kuin 1865 Nokialla aloittaneesta puuhiomosiemenestä varttui Euroopan arvokkain pörssiyritys. Häikiö arvioi, että ”Nokia olosuhteiden pakosta joutui ottamaan suuremman roolin Suomen elektroniikkateollisuudessa kuin mitä se itse kenties olisi halunnut”.

Metsäteollisuuden osalta tuodaan mielenkiintoisesti esille yhtiössä 1970–80-luvulla pohdittuja vaihtoehtoja keskittymisestä elektroniikan sijaan paperintuotantoon mahdollisten allianssien, yritysostojen ja fuusioiden kautta. Pohdinnan alla olivat muun muassa Serlachiuksen ja Nokian fuusio, ja vaihtoehto, jossa Nokia olisi nurkanut Yhtyneet Paperitehtaat. Jälkimmäinen hanke kaatui KOP–Pohjola-ryhmän vastustukseen. Metsäteollisuuden järjestelyjen kaatumisen ajoi Nokian yhä etäämmälle vanhimmasta juuritoimialastaan.

Metsäteollisuuden toteuttamatta jääneet yritysjärjestelyt paljastavat suomalaisen finanssikapitalismin piirteitä puhtaimmillaan: kilpailevat pankkifäärit huolehtivat omista reviiereistään. Nokia oli liikepankkien kilpailussa välissä, SYP-leiriin luettu yhtiö, jossa KOP-leirin omistusosuus oli huomattava. Erikoisen omistusrakenteensa turvin Nokia onnistui monista muista suomalaisyrityksistä poiketen luovimaan pahimpien pankkikiistojen ulkopuolella 1980-luvulla.

Häikiön yksi kiinnostavimmista paljastuksista liittyy 1990-luvun alkuun, kun kumpikin pankkileiri oli valmis myymään Nokiaomistuksensa Ericssonille. Tuolloin pelastajaksi nousivat Casimir Ehrnrooth ja Yrjö Niskanen, jotka samoihin aikoihin junailivat myös UPM-Kymmenen fuusion. Nokian

siirtyminen ruotsalaiskilpailijalle estettiin sillä, että Niskasen johtama, KOP-leiriin lukeutunut vakuutusyhtiö Pohjola ei luopunut Nokia-omistuksestaan. Tosin hankkeen kaatumiseen vaikutti varmasti myös se, ettei Ericsson ollut kiinnostunut Nokian televisiotuotannosta. Loput KOP-ryhmän päätyivät SYP-ryhmän kautta lopulta Nokian omaan haltuun. Pohjolalle toteuttamatta jäänyt kauppa oli sen historian ehkäpä tuottoisin: yhtiö myi Nokia osakkeensa vuonna 2000 noin 400-kertaisella hinnalla. Pohjolan Niskanen oli myös näkyvässä roolissa Yhdyspankin johtajan Ahti Hirvosen kanssa Meritan synnyssä. Hirvonen näyttäytyy Nokian kertomuksessa taustalla toimivana harmaana eminenssinä, joka todellisuudessa johti tilannetta haluamaansa suuntaan.⁵

Nokian omistusrakenne muuttui suomalaisen finanssikapitalismin murroksessa. Suomessa siirryttiin läntisen maailman perässä globaalikapitalismiin 1990-luvun alussa, kun ulkomaalaisomistuksen rajoituksia suomalaisissa yhtiöissä höllennettiin.⁶ Nokia kulki kehityksen eturintamassa: yhtiöstä tuli nopeassa tahdissa yhdysvaltalaisen eläkesäätiöiden ja sijoitusyhtiöiden omistama yhtiö.

Omistuksen kansainvälistyminen toi mukanaan uudenlaisen toimintaympäristön, jossa keskeistä olivat pörssikurssin eroaminen liiketoiminnan kehityksestä ja omistuksen jakautuminen yhä laajemmalle piensijoittajien joukolle. Yhdysvaltalaiset eläkerahastot eivät halunneet aikaisempien omistajien tavoin osallistua aktiivisesti yritysten hallintaan. Pörssianalyttikoiden valta liiketoiminnassa kasvoi, mutta ennen muuta kasvoi toimivan johdon valta ja vastuu – ja myös johtajien tulot amerikkalaistyyppisen optiojärjestelmän seurauksena.

Visiona japanilaistyylinen konglomeraatti

Nokian historian toista osaa voi suositella oppikirjaksi suomalaiseen johtajakoulutukseen: opiksi siitä, miten yhtiö johdetaan täydelliseen kaaokseen. Nokian 1980-luku henkilöityy Kari Kairamoon, jonka visiona oli rakentaa Nokiasta kymmenillä toimialoil-

la toimiva japanilaistyylinen konglomeraatti. Kasvua ja kansainvälistymistä haettiin muun suomalaisyrityksen tavoin kannattavuuden kustannuksella. Häikiö pohtii yrityksen näkökulmasta syitä Kairamon itsemurhaan. Hän arvioi, että Nokia karkasi pääjohtajan käsistä ja paineet nousivat liian suuriksi ”hullun” investointivuoden 1987 käännyttyä ”kauheaksi” tappioiden vuodeksi 1988.

Pääpaino 1980-luvun kehityksen kuvauksessa on Nokian elektroniikkateollisuudessa: kuinka ammattielektroniikan tuottajasta tuli kulutuselektroniikan, lähinnä televisioiden, suurtuottaja. Lopputulos oli Häikiön mukaan ”Nokian historian suurin harharetki”. Yritystoin rakennettu televisiotuotanto toi yhtiölle vuosina 1988–96 yhteensä yli seitsemän miljardin tappiot.

Samaan aikaan kasvanut tietokonetuotanto ei kannattanut, matkapuhelintuotanto oli vielä alkutaipaleellaan, Neuvostoliiton romahdus romahdutti verkkotoimitukset ja kaapelitoimialan, metsäteollisuus oli jäänyt suurempien jalkoihin, eikä pelastusta löy-

3. Donald Coleman ”The Uses and Abuses of Business History”, *Business History* 29:2, 1987, 141–156; ks. myös: Louis Galambos, ”What Have CEO’s Been Doing?”, *The Journal of Economic History* 48:2, 1988, 243–258 ja Geoffrey Jones (1999) ”Company History and Business History in the 1990s”. Teoksessa: Wilfried Feldenkirchen & Terry Gourvish (toim.), *European Yearbook of Business History* 2, Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 1–20. – Yrityshistorioista kotimaisessa keskustelussa ks. esim. Antti Kuusterä (1990) ”Yrityshistoriat ja taloushistoria”, teoksessa Ahtiainen & al., *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*, Juva; Jorma Ahvenainen, (1990) *Yrityshistorian kirjoittaminen*, Loimaa.

4. Martti Häikiö ”Tyhjää kielipeliä”, *Historiallinen Aikakauskirja* 4:2001, 420–421.

5. Ks. myös Antti-Pekka Pietilä (1997) *Yrjö Niskanen: sinivalkoinen vuorineuvos*, Jyväskylä: Gummerus; Tepo Vihola (2000) *Raban ohjaaja. Yhdyspankki ja Merita 1950–2000*, Jyväskylä: Merita Pankki Oyj, 322–330.

6. Kootusti finanssi- ja globaalikapitalismista ks. esim. John Cantwell (1989) ”The Changing Form of Multinational Enterprise Expansion in the Twentieth Century”, teoksessa Alice Teichova, Maurice Lévy-Leboyer & Helga Nussbaum (toim.) *Historical studies in international corporate business*, Cambridge: Cambridge University Press, 15–28. Ks. myös Alfred D. Chandler Jr. & Herman Daems (toim., 1980) *Managerial hierarchies: comparative perspectives on the rise of the modern industrial enterprise*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

tynyt kumisaappaista tai nastarenkaistakaan. Johto oli sekaisin Kairamon itsemurhan sekä pääjohtaja Simo Vuorilehdon ja toimitusjohtaja Kalle Isokallion tulehtuneiden välien vuoksi. Omistajapuolella pankkisfäärien kilpailu kärjistyi, ja jopa SYP-leirin sisällä kuohui. Nokia oli 1990-luvun alussa syvässä kriisissä.

Kolmas osa on menestystarina: kuinka kriisiyhtiöstä rakennettiin kymmenessä vuodessa yksi maailman arvostetuimmista – ja arvokkaimmistakin – yhtiöistä. Vuosina 1991–2001 Nokian henkilöstö kaksinkertaistui, liikevaihto kymmenkertaistui, voitto satakertaistui ja markkina-arvo kasvoi 312-kertaiseksi. Häikiö kuvaa tarinan sujuvasti ja vauhdikkaasti, mutta ensimmäisiä osia journalistisemmalla otteella: haastattelut nousevat viimeisessä osassa keskeiseksi lähteaineistoksi.

Menestyksen taustoja voi hakea 1960–80-luvulta, kun Nokiassa ryhdyttiin valmistamaan matkapuhelimia ja puhelinkeskuksia. Teknologiset ratkaisut olivat molemmissa tapauksissa määräävässä asemassa: edellisessä GSM-tekniikan läpimurto, ja jälkimmäisessä DX200 tekniologia. Menestyksen taustalta toki löytyy muutakin kuin teknologiaa ja johtamista. Kilpailuympäristö mullistui perusteellisesti, ja samalla kysyntä kasvoi räjähdysmäisesti telealan deregulaation seurauksena. Nokia onnistui rakentamaan 1990-luvulla maailmanlaajuisen tuotemerkin ja tunkeutumaan yritysostoin merkittäville Yhdysvaltojen markkinoille. Nokia nousi johtavaan markkina-asemaan matkapuhelimeissa ja myös johtavien verkkotoimitajien joukkoon.

Empiria ja aikaisemmat tutkimukset

Häikiö rakentaa teossarjan alussa kunnianhimoisen viitekehysten, ja sitoo tutkimuksensa kansainväliseen tutkimustraditioon. Hän nostaa esiin muiden muassa Alfred D. Chandlerin ja Joseph Schumpeterin, joista jälkimmäistä hän pitää ”1900-luvun ehkä tärkeimpänä taloustieteilijänä”. Kumpaankin klassikkoon hän viittaa internet-arvostelun kautta.⁷ Teoksen sitominen mainittujen teoreetikkojen teoksiin jää irralliseksi. Chand-

lerin näkemys siirtymästä omistajajohtajuudesta ammattijohtajuuteen tapahtui Häikiön mukaan vasta Ollilan kaudella. Kairamon ja Westerlundin hän näkee omituisella tavalla sukusidostensa vuoksi kuuluneen omistajajohtaja aikakauteen. Tässä tarkempi Chandlerin selailu, tai viittaus Susanna Fellmanin väitöskirjaan olisi ollut paikallaan.⁸

Laajan kansainvälisen viitekehysten vaatimus on ehkä hiukan ylimitoitettu yrityshistorian lähtökohdaksi. Sen sijaan kotimaisen (talous)historiallisen tutkimuksen puuttumista teoksen viiteapparatuurissa voi jo pitää virheenä. Häikiö luottaa alkuperäislähteisiin ja haastatteluihin. Aikaisemmasta tutkimuksesta esiin nousevat lähinnä vain suoranaisesti Nokiaa käsittelevät teokset. Yhtymän ja etenkin sen johtajien näkemys välittyy selvänä haastattelujen ja asiakirjojen kautta tekstiin. Häikiö onkin parhaimmillaan empiirikkona ja kertojana. Hänen johtopäätöksensä sen sijaan eivät ole kaikilta osin kestäväällä pohjalla aikaisemman tutkimuksen puuttumisen vuoksi.

Olisi suotavaa, että Häikiö olisi edes paikka paikoin nostanut kotimaisia tutkijoita ja tutkimuksia esiin, ja tehnyt näin samalla palvelun koko historiatieteelle – teosta kun luetaan tarkasti historiapiirien ulkopuolellakin. Esimerkiksi teoksen toisessa osassa pohditaan pitkään energiakysymyksiä, ja mainitaan valtiojohtoisten energiayhtiöiden kamppailu vallasta, mutta viittaus esimerkiksi Markku Kuisman kirjoittamaan Nesteen historiaan puuttuu.⁹ Pankkien vaikutusvaltaa pohtiessa olisi ollut paikallaan vertailla tuloksia Teppo Viholan SYP-Merita-historiaan, jonka Häikiö on lukenut.¹⁰ Ensimmäisessä osassa arvioidaan Suomen viennin jakaumaa 1800-luvun lopulla lähteenä Fredrik Idestamin elämäkerta kansallisbiografiassa. Oikeampi lähde olisi ollut Erkki Pihkalan kasvututkimusraportti aiheesta.¹¹ Vastaavia esimerkkejä löytyy teokista valitettavan paljon.

Kriittisyys, kriitikittömyys ja vertailu

Häikiö on yleisesti ottaen sopivan kriittinen tutkimuskohdettaan kohtaan. Kriittisen ana-

lysoivaa teksti on etenkin kuvatessaan Nokian seikkailua kulutuselektronikassa 1980–90-luvun vaihteessa. Joitain tunnettuja, Nokian kannalta kielteisiä tapahtumakulkuja käsitellään varovasti. Esimerkiksi ns. Ojajarju-skandaali 1980-luvun alussa jää perin vähälle huomiolle, vaikka Nokian kondensaattoritehtaan myrkkytynnyrien upottaminen Suomenlahteen ja tapahtuman paljastuminen oli kiistämättä merkkipaalu suomalaisen (teollisuuden) ympäristötietoisuuden synnyssä.

Yhtiön teknologiavalinnoista kerrotaan ja kerrataan lähinnä vain onnistuneet ratkaisut, niin kuin epäonnistumisia ei olisi koskaan ollutkaan. Kritiikkittömyyttä esiintyy ehkä eniten sarjan kolmannessa osassa, jossa sankariksi nousee nykyinen pääjohtaja Jorma Ollila. Häikiö jopa kääntää pikeminkin hapuilua kuvaavat jatkuvat organisaatiouudistukset vahvuudeksi väittämällä, että niiden myötä ”yhtymäjohto pyrki välttämään organisaation jäykistymisen ja byrokratisoitumisen”.

Teoksen sinänsä mainiot kuviot ja taulukot luovat oman metatekstinsä, jonka sisältö on paikoin ristiriidassa leipätekstin kanssa. Näin esimerkiksi metsäteollisuuden merkitys nousee taulukoissa niin liikevaihdoltaan, katteeltaan kuin kannattavuudeltaankin paikka paikoin aivan tosiin mittasuhteisiin kuin mitä Häikiö antaa tekstissään ymmärtää. Juuri näiltä osin Häikiö näkee sähköteknisen teollisuuden ja elektroniikan usein tärkeämpänä kuin se kullakin aikakaudella todellisuudessa oli. Sinänsä ei ole väärin kuvata elektroniikan nousua, mutta jos kyseessä on koko konsernin historia – kuten olettaa saattaa – lienee syytä kunnioittaa kunkin aikakauden erityispiirteitä.

Kriittinen voi olla vain vertailun kautta. Vaikka kyseessä on yhden yhtiön yrityshistoria, vertaileva ote ei olisi ollut pahasta paikka paikoin. Häikiö toteaa tosin itse: ”Tämä ei ole vertaileva tutkimus, vaan ainoastaan Nokian tarina”. Silti hän uskaltaa tehdä varsin pitkälle meneviä johtopäätöksiä esimerkiksi kolmannesta teollisesta vallankumouksesta ja tiedonvälityksen roolista historiassa ainoastaan yhden yrityksen aineiston pohjalta. Teoksen yhtenä sivu-

juonena tosin kulkee Ericssonin ja Nokian 1970-luvulta alkaen kiihtynyt kamppailu – ja ajoittainen rakentava yhteistyö, jolla muun muassa runnottiin läpi tärkeitä GSM- ja 3G-standardeja.

Kotimaisia vertailukohteita löytyisi eri toimialoilta ja etenkin monialaisten yritysten osalta. Esimerkkeinä voisivat olla esimerkiksi Rauma-Repola ja Tampella, jotka Nokiasta poiketen menettivät aikaisemman mahtiasemansa ja jopa katosivat niminä suomalaiselta yrityskartalta. Riitta Hjerppen väitöskirja olisi ollut oivallinen lähde suomalaisten suuryritysten vertailuun, erityisesti monialaistumisprosessin osalta.¹²

Sosialismin pelko

Valtiollinen politiikka saa korostetun aseman Häikiön tutkimuksessa. Hän kuvaa hyvin Nokian yhteiskuntasuhteiden hoidon (ns. institutionaalinen johtaminen) muutosta 1960–80-luvun teollisuuspolitiikasta 1990-luvun kotimaiseen koulutuspolitiikkaan, ja kansainvälistä toimintaa kaapelikartelleissa, järjestelmien standardoinnissa ja vaikuttamisella Euroopan Unionin teollisuuspolitiikkaan.

Häikiö korostaa useaan otteeseen Nokian toimintaa valtionyhtiöitä ja etenkin sosiaalidemokraattista puoluetta vastaan. Näiltä osin teos luo uutta poliittista historiaa Suomen 1970–80-luvun kehityksestä. Kiista

7. Arvostelut löytyvät arvostetulta eh.net taloushistoriasivustolta.

8. Alfred D. Chandler, Jr. (1981) *Visible Hand. The Managerial Revolution in American Business*, Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, Susanna Fellman (2000) *Uppkomsten av en direktörsprofession. Industriledarnas utbildning och karriär i Finland 1900–1975*, Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 155, Helsingfors: Finska vetenskaps-societeten, erit. 34–57.

9. Markku Kuisma (1997) *Kylmä sota, kuuma öljy. Neste, Suomi ja kaksi Eurooppaa 1948–1979*, Porvoo Helsinki Juva: WSOY.

10. Vihola 2000, erit. 294–304; Martti Häikiö ”Voittajan on helppo hymyillä”, *Talouselämä* 33/2000, 42.

11. Erkki Pihkala (1969) *Suomen ulkomaankauppa 1860–1917*, Kasvututkimuksia II, Helsinki: Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos.

12. Riitta Hjerppe (1979) *Suurimmat yritykset Suomen teollisuudessa 1844–1975*, Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 123, Helsinki: Finska Vetenskaps-societeten, erit. 96–104.

Nokian ja sosiaalidemokraattien välillä henkilöityi 1970–80-luvulla Kalevi Sorsan ja Kari Kairamon tulehtuneisiin suhteisiin. Häikiön mukaan sosiaalidemokraattien tavoitteena oli vahvistaa valtion roolia ”elinkeinoelämässä yleensä ja elektroniikkateollisuudessa erityisesti”. Häikiö jopa väittää Nokian lähteneen mukaan elektroniikkateollisuuteen torjuakseen sosialisoinnin uhkaa kotimaassa. Perustelut väitteelle jäävät hatariksi.

Häikiö tuomitsee suurin sanoin ja lievästi sanoen ylimitoitettusti sosiaalidemokraattien pyrkimykset valtiollisten teollisuuskeskittymien rakentamiseen ja teollisuuden ”sosialisoimiseen” sisältäpäin, ajamalla työntekijöiden edustajia yritysten hallintoon. Salaliittoteorioiden rakentelu jää monilta osiltaan vaille perusteita ja perustuu Nokian johtajien haastatteluihin, Häikiön omiin näkemyksiin sekä Kairamon aktiiviseen toimintaan poliittisella kentällä 1970–80-luvulla.

Tasapuolisuuden nimissä myös oikeistopuolueiden toiminta Nokian ympärillä saa Häikiön tutkimuksessa uutta, kriittistäkin valoa. Kairamon ja oikeistopuolueiden johtajien mahdollista kassakaappisopimusta porvarihallituksen muodostamiseksi 1987 pohditaan teoksessa pitkään. Sopimuksen olemassaoloa Häikiö ei pysty sen enempää kiistämään kuin todistamaan todeksikaan.

Vaikka Nokiassa on toimittu aktiivisesti valtion määräysvallan vähentämiseksi liike-elämässä, on yhtiö samaan aikaan ollut penäämässä valtiolta suoraa ja epäsuoraa tukea toiminnalleen. Valtion tuen Häikiö näkee suoraviivaisesti suorana yrityksen saama tuotekehitystukena, joka on kanavoitu kauppa- ja teollisuusministeriön ja sittemmin Tekesin kautta.

Hieman hajanaisiksi jäävän valtion roolin pohdinnan Häikiö kuittaa toteamalla, että valtion harjoittaman teollisuuspolitiikan merkityksen arviointi on ”yksi taloushistorian vaativimmista osa-alueista”. Koulutus ja jopa verotus nostetaan teoksessa esiin Nokialle tärkeinä, positiivisina kotimaisina tekijöinä. Etenkin elektroniikkateollisuudessa valtion rooli on ollut merkittävä tilausten myötä ja käytännön yhteistyön kautta. Nokian ja valtiollisen Televan yhteistyöllä

paitsi torjuttiin ruotsalaisen Ericssonin ylivoimaa suomalaisilla puhelinverkkomarkkinoilla, myös rakennettiin osaamis-pääomaa, joka sittemmin siirtyi Nokian haltuun kun Televa siirtyi 1980-luvulla vaiheittain Nokian omistukseen.

Johtajien historia

Häikiön Nokian historia ja menestys piiryy pääkonttorin ja ennen muuta kyvykkäiden johtajien toiminnan kautta. Pääjohtajat saavat vuorollaan sankarin maineen, johdon myötäilijät samoin. Vastaan jukuroineet, kuten Nokiasta ovet paukkuen lähteneet, toimitusjohtajaksi kaavailtu Antti Lagerroos ja Benefonin perustanut Jorma Nieminen, saavat tyytyä pahan pojan rooliin.

Kysymysmerkiksi jää, kuinka paljon Nokian menestys perustui puhtaaseen insinöörिताitton ja motivoituneiden työntekijöiden panokseen. Työntekijät nähdään teoksessa lakkoilevana, ”kroonisena vaikeutena”. Näkemys palvelee ehkä johdon näkökantaa, mutta voi olla vaikea sulattaa niille kymmenille tuhansille suomalaisille, jotka ovat tehneet elämäntyönsä Nokiassa. Teossarjan viimeisessä osassa onnistutaan riisumaan pääkonttorilähtöisyyttä ja samalla Häikiö antaa tunnustusta nyky-Nokian koulutetulle henkilöstölle, joskaan hänen mukaansa ”ammatillisesti järjestäytyneen henkilöstön edunvalvontaan ei tässä tutkimuksessa ole mahdollista paneutua”. Häikiö mainitsee myös, että olisi paikallaan kirjoittaa erikseen Nokian tekninen historia.

Useat kansallisesti tärkeät teemat välittyvät teoksista, kuten ydinenergiakeskustelut, joissa nokialaiset olivat näkyvästi mukana alusta alkaen aina viidennen ydinvoimalan esisuunnitteluun 1980-luvun alussa. Nokian saama hyöty ydinvoimahankkeista jää epäselväksi, ja löytyy lähinnä sivulauseista ja kuvateksteistä. Nokia pääsi muun muassa rakentamaan teollisuusautomaation neuvostovalmisteisiin reaktoreihin, mikä oli yhtiön kannalta merkittävä toimittajareferenssi.

Kansallisesti kiinnostava sivujuonne on myös Nokian alueellisten toimintojen rakentuminen Saloon, Tampereelle ja Ouluun. Jälkimmäisen nousu maailman yhdeksi tärkeimmistä teknologiakeskuksista tapahtui

Nokian näkökulmasta sopivien olosuhteiden ja lähes sattuman seurauksena.

Häikiö pitää Nokkia suomalaisena, vaikka omistus siirtyi 1990-luvulla nopeassa tahdissa Suomen rajojen ulkopuolelle. Maailman sadan suurimman pörssiyhtiön joukossa Nokian kotimainen omistus on vähäisin. Suomalaisuuden Häikiö näkee Nokialle eduksi, koska ”pienen ja kilpailulle avoimen maan teollisuus on pakostakin kasvanut kilpailukykyiseksi”. Tämän väitteen tueksi vertailu vaikkapa yhdysvaltalaisiin tai japanilaisiin yhtiöihin olisi paikallaan.

Jorma Ollila paljastaa teoksessa toivovansa, että Nokialla olisi enemmän kotimaista omistusta ja turvasatama kotona, koska nykyinen malli luo ”aivan hurjia paineita” yhtiölle. Häikiö paljastaa niin ikään Ollilan haastatteluun viitaten, että Nokiassa pohdittiin 1996 vakavasti lähtöä Suomesta. Tuolloin tehtiin päätös jäädä vanhaan kotimaahan, presidenttiä ja avainministereitä informoitiin asiasta ja toivottiin, ettei ”Suomi rankaisisi Nokkaa tästä ratkaisusta” korkealla verotuksella. Nytemmin yhtiössä on omaksuttu verokeskustelussa huomattavasti uhmakkaampi linja.

Vahvaa dokumentointia

Nokia oli aikanaan Euroopan johtava televisioiden valmistaja, suomalaisten kotien ja konttoreiden tietokoneistaja, Nokia piti suomalaisten jalat kuivana sadesäällä ja autot tiellä liukkaallakin kelillä, yhtiö tuotti paperin vessoihin ja Nokian kaapeleilla rakennettiin suomalaisen yhteiskunnan infrastruktuuria. Nyky-Nokialle menneet toimialat ovat kuriositeetteja, vaikka kukin yksinään riittäisi historiakirjan arvoiseksi.

Häikiö onnistuu kysymyksenasettelussaan ja loppupäätelmissään riisumaan aseita kritiikiltä. Mahdolliset puutteet ovat monilta osiltaan tietoisien valinnan seurausta, ja valintojen perusteet löytyvät kirjasta. Teos on vahvasti dokumentoitu, se tuo runsaasti uutta ja ennen julkaisematonta tietoa, ja tarjoaa näin lähtökohdan monenlaisille tutkimuksille, myös muille kuin suoranaisesti Nokkaa tai teollisuutta käsittelevälle.

Kokonaisuutena teoksesta jää positiivinen kuva. Toivottavasti Häikiön Nokia-historia kuuluu tutkijoiden käsissä laajemmin kuin historian tutkimus Häikiön käsissä. ■